

- והרמב"ן פירש שכל שאין דרך בני אדם לקלקל הדבר בשביל אותו תיקון, כגון לחבול בשביל הוצאת דם לכלב – אין זו 'מלאכת מחשבת'.
- והרמב"ם (ח,ח) חילק בין חובל בבע"ח לחובל באדם מחמת כעסו, שזה חייב מפני שנחשב 'מתקן' אצל יצרו שהרי נתקרה דעתו ושכחה חמתו בכך.
- ג. כתבו התוס': אף על פי שרבי אבהו מחייב בחובל ומבעיר לרבי שמעון אפילו אינו מתקן כלל, אינו חייב לר"ש אלא במלאכה הצריכה לגופה, כגון שחבל לצורך הוצאת דם לכלבו בדבר האסור בהנאה, שבאמת אין כאן תיקון אך לפי מה שסבר שמוותו, עשאה לצורך גופה [ודעת הרמב"ן שכל הבערה לצורך בישול או חימום נחשבת 'צריכה לגופה'. וכן מילה וכד']. אבל בלאו הכי – פטור. ואולם מדברי רש"י משמע שרבי שמעון מחייב בחובל ומבעיר הגם שאין צריך לגופה.
- ד. מבואר בגמרא שמילה בשבת, וכן הבערת פתילה לצורך מיתת בית דין, לדברי רבי שמעון הרי אלו בכלל 'מקלקלין' [אלא שמקלקל בחבורה ובהבערה חייב] ולרבי יהודה נחשבים כתיקון, מפני שעושה כן לצורך מצוותו [והמצוה באה עם המלאכה ממש. ר"ת]. ויש לשמוע מדברי התוס' שאף לצורך מצוה דרבנן הרי זה 'תיקון' מדאורייתא (עפ"י באר יצחק או"ח ט). ואולם אבל הקורע על מתו לדברי הכל נחשב מתקן, כי ע"י הקריעה הוא מאפשר את לבישת הבגד (עפ"י תוס' קה: ד"ה הא).
- השוחט בהמה, וכן הקורע על מנת לתפור והמוחק על מנת לכתוב, וכיוצא באלו – לדברי הכל אינם בכלל 'מקלקלים', והרי הם אבות מלאכות שחייבים עליהם לכל הדעות.

דפים קו – קז

קסב. האם חייבים משום 'צידה' בפעולות דלהלן?

- א. המבריה חיות עופות או דגים, למגדל לבית לגינה לחצר ולביברים; הצדם מאותם מקומות.
 - ב. הצד צבי סומא, ישן, חיגר, חולה, וזקן.
 - ג. צד חגבים גזים צרעים ויתושים.
 - ד. צבי שנכנס לבית ונעל את הבית בפניו.
 - ה. נעלוהו שנים.
 - ו. תפס ארי בשבת.
 - ז. ישב האחד על הפתח ולא מילאהו, ישב השני ומילאהו.
 - ח. ישב האחד על הפתח ומילאהו, ובא השני וישב בצדו, ועמד הראשון והלך לו.
 - ט. נכנסה לו ציפור תחת כנפיו ואינו מניח לה לצאת.
 - י. הנועל את ביתו לשומרו ונמצא צבי שמור בתוכו.
- א. הצד צפור למגדל (= ארון) חייב. לבית – פטור. והעמידו בגמרא בצפור דרור, מפני שאינה מקבלת מרות ונשמטת בקלות לכך היא מחוסרת צידה גם בתוך הבית. ואולם בשאר עופות שהכניס לבית חייב, וכן הדין במכניסם לביבר מקורה.
- הצדם מתוך אותם מקומות; כל אלו שאינם נחשבים כניצודים, כגון צפור דרור בבית – הצדם משם חייב. וכל שהם ניצודים, כגון שאר עופות – הצד משם פטור.

א. בשאר עופות אינו חייב אלא אם הכניסם לבית שחלונותיו סתומים (אחרונים, מובאים במשנ"ב שטו סק"ג). ויש מי שמצדד שאפילו יש בו חלונות קטנים וחורים ורעפים וכד', חייב (ע' בשבט הלוי ח"א קט עפ"י הדושי הר"ן, ע"ש). ובצפור דרור פטור בשמכניסה לבית גם אם אין בו חלונות. ויש אומרים שתלוי הדבר במחלוקת רבי יהודה וחכמים. ויש אומרים [בדעת רש"י] שאפילו לחכמים פטור (ע' ט"ז ופרי מגדים שטו, א; שבט הלוי שם).

ב. לפי האמור יש לזוהר מאד במי שקנה עוף ועדיין לא הורגל העוף בביתו, ואירע שנכנס בשבת לתוך הכלוב – אין לסגור את דלת הכלוב, שהרי זו צידה גמורה (באור הלכה שטו, ה).

ג. גם במקום שפטור מפני שאינו נחשב ניצוד, אסור הדבר מדרבנן. וכגון הכנסת צבי לביבר גדול. ועל כן ציפור דרור שנכנסה לבית, אעפ"י שאינה נחשבת כמי שניצודה, אסור לסגור את הפתח והחלון. אבל בזמן הצנה מותר לסגור אם כוונתו רק לכך ואינו רוצה בצידת הציפור, כיון שאין בדבר צידה מדאוריתא לכך מותר בשאינו מתכוין באופן זה (עפ"י חיי אדם, מובא במשנ"ב שטו סק"ה).

המבריה צבי לבית – חייב. לגינה ולחצר ולביברים – רבי יהודה פטור וחכמים מחייבים. ואמרו בגמרא שאפילו חכמים לא חייבו אלא בביבר קטן אבל בגדול פטור. איזהו ביבר קטן – כל שרץ אחריו ומגיעו בשחייה אחת, או: כל שצל הכתלים מגיע זה לזה (בכתלים מסוימים שהיה ידוע שיעורם. תוס'. וע"ע תורי"ד), או: ביבר שאין לו זווית ובליתות להישמט שם, זהו ביבר קטן. וכל שיש לו – זהו גדול.

הרמב"ם (י, כ) הביא להלכה את שתי ההגדרות הראשונות בלבד. וע"ע בבאור שיטתו באריכות, בשו"ת ר"י מסלוצק יח.

וכן אמר רשב"ג: לא כל הביברים שוים. זה הכלל: מחוסר צידה (כגון שיש לו זווית להישמט, כנ"ל. עפ"י תוס'. וע"ע בביצה כג"כ) – פטור, שאינו מחוסר צידה – חייב. ואמרו בשם שמואל: הלכה כרשב"ג. הלכך מותר לצוד חיה ועוף ביום טוב מביברים קטנים וכד' שהרי הם כבר ניצודים ועומדים. חיה ועוף שברשותו והורגלו לבית וחוזרים לביתם בערב – מותר לצודם אם לא מרדו (שלחן ערוך שטו, יב ומשנ"ב). ויש אוסרים לצודם, ואם צד – פטור (רמ"א שם. ומדובר כשהם בחוף או בבית גדול שאינו יכול להשיגם בשחייה אחת. משנ"ב).

[מדברי התוס' והרא"ש בביצה משמע שאסור מדרבנן לצוד אווזים ותרנגולים. ופירש בספר שער המלך (שבת ב, ב) כוונתם כשמהלכים בחצר, אבל כשהם בתוך כלובם אין כאן צידה כלל ומותר (כמשמעות הברייתא בביצה כה)].

ובמקום צער בעלי חיים וחשש הפסד, יש להקל ולסמוך על דעת המתירים, כי גם לדבריהם אין כאן איסור תורה. וכן יש להקל איסור מוקצה בשביל צער בעלי חיים, אך אם אפשר לחכות עד הלילה אין להקל כלל (חזון איש נב, טז).

דגים שהבריחם לביבר (= ברכות מים); מבואר במשנת ביצה שאין זו 'צידה' להתחייב עליה מפני שעדיין הם מחוסרים צידה [הלכך אין צדים דגים מן הביברים ביום טוב, ואין נותנים לפנייהם מזונות]. יש מי שכתב עפ"י הירושלמי שאין צידה בדגים (ים של שלמה ביצה ג, ג). והמגן-אברהם (תצו, ו) דחה זאת. [ובתלמוד דידן מבואר שיש צידה בחלזון ובדגים, וכן פסק הרמב"ם. ע' מנחת חינוך 'הצד' ד].

ב. הצד צבי סומא וישן – חייב, לפי שעשויים להישמט כאשר חשים שבאים לתופשם. חיגר וזקן וחולה – פטור. והעמיד רב ששת בחולה מחמת תשישות, אבל מחמת חום – חייב.

בירושלמי אמרו שדוקא על צבי ישן חייבים ולא על שאר חיות. וכתבו אחרונים שמדברי הרמב"ם משמע שהוא הדין בשאר חיות (וכן פסק בא"ר. וע' משנ"ב ובאה"ל שטז, ב). ואם הוא מורדם בצורה כזו שאינו מתעורר, נראה שלדברי הכל פטור. ולכאורה נראה שהמרדים חיה ואינו מתכוין כלל לצוד, אין זו צידה [אף למ"ד מלאכה שא"צ לגופה חייבים עליה] הגם שהביאם למצב שאינם מחוסרים צידה, שהרי לאחר זמן תקיף ותברת. ואם כשהיא רדומה יטלנה הוא או אחר לכאורה אין כאן צידה שהרי אינה מחוסרת צידה. אך אם הרדימה מתחילה ע"מ לקחתה, נראה שהיא תחילת פעולת צידה, עכ"פ. וצ"ע.

ג. הצד בשבת חגבים, גזים (/ חגזים – מין חגב. רש"י. וי"א מין דבורים מדבריות. ע' ערוך), צרעים ויתושים – חייב. דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: כל שאין במינו ניצוד (כגון צרעים ויתושים שאין בהם צורך (רש"י). ויש סוברים שגם חגבים אין במינם ניצוד. ע' מאירי. וכן דייקו מהרמב"ם י, יט. ע' שירי קרבן יד, א. וכן נחלקו הדעות לענין דבורים. עב"י שטז; באר יצחק או"ח טו, ב) – פטור.

וכן נחלקו בדבר רבי אליעזר ורבי יהושע (קו:), האם חייבים על דבר שאין במינו ניצוד. מרש"י (קו. ד"ה שלא) נראה לדייק שתלוי הדבר במחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון אודות מלאכה שאינה צריכה לגופה. ואולם התוס' והרמב"ן חולקים וסוברים שלפי הדעה הפוטרת בדבר שאין במינו ניצוד, הוא הדין אם צד לצורך פטור, ואף לרבי יהודה.

בברייתא אחרת שנו, הצד חגבים; בשעת הטל – פטור (לפי שעיניהם מתעוררות). בשעת השרב – חייב. אליעזר בן מהבאי אומר: היו מקלחות ובאות (-) הרבה ביחד, שמזומנות ליקח) – פטור אפילו בשעת השרב.

לענין צידת חרקים לכתחילה במקום צער – ע' להלן קו.

ד-ה. צבי שנכנס לבית ונעל אחד בפניו (-) הגיף הדלת, בענין שאין הצבי יכול לברוח. פוסקים) – חייב. נעלו שנים – פטור. לא יכול אחד לנעול ונעלו שנים – חייבים. ורבי שמעון פוטר. והלכה כדעה ראשונה (או"ח שטז). וע"ע לעיל צב-צג בדיני 'שנים שעשאוה'.

ו. אמר רבי ירמיה בר אבא אמר שמואל: הצד ארי בשבת, אינו חייב עד שיכניסנו לגורזקי (= כולב) שלו (כי תפיסתו אינה צידה המחייבת, שכשכועס משחית והולך. רש"י).

ז. צבי שנכנס לבית; ישב האחד על הפתח ולא מילאהו, ישב השני ומילאהו – השני חייב.

ח-ט. ישב הראשון ומילאהו, ובא השני וישב בצדו, אעפ"י שעמד הראשון והלך לו – הראשון חייב והשני פטור ומותר לפי שהדבר כבר ניצוד ושמור.

א. גם לכתחילה, מותר לו לשני לישב בצדו של הראשון על דעת שיהא הצבי שמור כשהראשון ילך (פוסקים).

ב. הכרעת כמה אחרונים דלא כמגן-אברהם, שאין התר אלא כשהשני נשאר במקומו כמקודם וכשהלך הראשון ממקומו לא היה מצב שהפתח פתוח, כגון שהראשון נכנס פנימה וכדו', אבל אם כשהראשון הלך הוצרך השני לזוז מן הפתח – אסור לו לשוב ולסותמו, שהרי עושה מעשה צידה (עפ"י משנה ברורה שטז סק"ה).

בדומה לזה אמר רב: נכנסה לו ציפור תחת כנפיו – יושב ומשמרה עד שתחשך, ואין צריך לפתוח לו פתח להימלט.

א. אסור לו ליטלה בידו, משום 'מוקצה' (פוסקים).

ב. ישב במזיד בפתח – אסור לו ליהנות ממעשיו לעולם, כדין 'מעשה שבת'. ישב בשגגת שבת או שגגת מלאכה, כגון שחשב שמותר הדבר – יש להסתפק אם כשנודע לו חייב להסתלק מן הפתח אם לאו. ויש לדייק מדברי הראשונים שאסור לישב כשנודע לו (עפ"י באור הלכה שטה, ד"ה ישב).

ג. חיה או עוף שנלכדו במצודה וכדו' – מותר לפתוח המצודה כדי לשחררם, ובלבד שלא יגע בהם (משנה ברורה שטו סק"ח). ובערוך השלחן (שם י) כתב שאסור הדבר מדרבנן, משום 'מקלקל'. ומובא בשם פוסקי דורנו שנוהגים לקהל בדבר (עפ"י 'דברי חכמים' 348).

י. הנועל את ביתו לשמרו, ונמצא צבי שמור בתוכו – פטור, ואין כאן איסור.

דעת הרשב"א שמותר אף לכתחילה לנעול ביתו כדי לשומרו הגם שידע שיש שם צבי, ואפילו אם מתכוין לנעול בעדו וגם בעד הצבי. והר"ן חולק וסובר שאם יודע שיש שם צבי, אפילו אינו מתכוין לצודו – אסור לנעול, אלא שאם נעל הבית לשומרו ונמצא צבי שמור בתוכו – אינו חייב לפתוח הבית. וכן אם דלת הבית מגופה, מותר לו לנעלה. וכן אם היה הצבי קשור בתוך הבית, מותר לו לסגור את הבית, וגם אם אחר כך הותר הצבי אין צריך לפתוח את הבית. והסכימו הפוסקים לדברי הר"ן.

פרק ארבעה עשר; דף קז

קסג. שרצים ורמשים שונים – מה דינם לענין ההלכות דלהלן?

א. צידה בשבת.

ב. חבלה בהם בשבת; הריגתם.

ג. טומאת עורותיהם.

א. שמונה שרצים האמורים בתורה (החלד והעכבר והצב למינהו. והאנקה והכח והלטאה והחמט והתנשמת)

– הצדן בשבת חייב. ושאר שקצים ורמשים, הצדן לצורך חייב ושלא לצורך פטור.

ואינו חייב עד שיתכוין בפירוש לצורך, אבל בסתם – אינם ניצודים לצורך, שלא כשמונה

שרצים [שאינם מזיקים. ערמב"ן] סתם צידתם לצורך עורותיהם (תוס').

וזהו כדעת רבי שמעון, אבל לרבי יהודה המחייב על מלאכה שאינה צריכה לגופה, חייב אף בשלא לצורך

(רב יהודה אמר רב).

רוב הפוסקים נקטו הלכה כרבי שמעון. והרמב"ם פסק כרבי יהודה לחייב על מלאכה שאינה

צריכה לגופה.

דבר שאין במינו ניצוד – נחלקו תנאים (חכמים ור"מ; ר"א ור"י) אם חייבים עליו אם לאו, כגון יתושים צרעים

או פרעושים (וכנ"ל קו).

ונקטו הפוסקים [דלא כמשמעות דברי רש"י] שאפילו צדן לצורך פטור לאותן דעות.

הצד נחש; אם לרפואה (וכדומה) – חייב, שהרי זו צידה לצורך. ואם כדי שלא ישכנו – פטור (שאינה צידה הצריכה לגופה), וגם מותר לכתחילה. כיוצא בזה שנינו: כופים קערה על עקרב שלא יישך. ע"ע להלן קכא].

א. גם פרעוש הנושך מותר לצודו [אך לא להורגו] משום צער כדי להשליכו מעליו, אבל בענין שאינו ירא שינשכנו אסור ליטלו אך יכול להפילו מעליו (עפ"י תוס' ור"ן, וכ"ה בשו"ע שטז, ט. ואם אינו על בשרו אלא על בגדו מבפנים – יש דעות בדבר, ומהנכון להחמיר לכתחילה שלא לצודו בידו ולזרקו. ע' משנ"ב ס"ק לו ושעה"צ).

ב. בעל המאור צדד שלהלכה אסור לצוד נחש שלא ישכנו, כי מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה. ואולם רוב הפוסקים פסקו כרבי שמעון. ואף הרמב"ם שפסק כרבי יהודה, התיר (יא, כה) צידת נחש ודומיו.

ג. נחש שהכיש, מותר לצודו בשבת כדי לדעת טיב הטיפול בנפגע. והוא הדין לצוד כלב שנשך, לדעת אם הוא נגוע בכלבת [שהטיפול בנושך ללא צורך, יש בו משום סכנה. ויש לברר המציאות בכל מקום וזמן]. ואפילו אם אינו נגוע בכלבת היא מותר לצודו למניעת הזק הרבים, אם יש לחוש שיישך שוב (עפ"י שמירת שבת כהלכתה מא, כג ובהערה).

ב. אין החובל חייב אלא על חבורה שאינה חוזרת, כגון שנצרך הדם ואף על פי שלא יצא החוצה. ודוקא במינים שיש להם עורות, אבל שאר מינים אינו חייב.

יצא הדם חוץ לגוף – חייב בכלם (מפרשים, עפ"י חולין מו). ויש אומרים בדעת הרמב"ם שבכל אופן פטור.

שמונה שרצים שבתורה; לדברי רבי יוחנן בן נורי, יש להם עורות והחובל בהם חייב, וכן סתמה משנתנו. לדעת שמואל (וכן היא מסקנת הסוגיא בחולין. רשב"א ור"ן), חכמים חולקים וסוברים שלא כל השמונה יש להם עורות להתחייב על חבלתם בשבת אלא אותם ארבעה שמנאום חכמים; אנקה, כה, לטאה וחומט. ולדעת רב, גם חכמים מודים לענין חבלה בשבת שחייב בכלם.

לדברי רבי יהודה, אין החובל חייב באנקה בכח ובחומט, שאין עורם עבה וניכר כבשאר. שאר שקצים ורמשים שאין להם עור הנפרד מן הבשר – החובל בהם פטור (כל עוד לא יצא דם החוצה). אבל ההורגם חייב משום נטילת נשמה (כדברי רב יוסף). ורבי ירמיה סבר שאינו חייב אלא לרבי אליעזר, אבל חכמים פוטרים בכל שקצים ורמשים שאין להם גידים ועצמות, שאינם מתקיימים י"ב חדש (עפ"י רמב"ן ועוד).

ההורג כינה בשבת; רבי אליעזר מחייב, כהורג גמל. וחכמים פוטרים לפי שאינם פרים ורבים בדומה לאילים שהיו במשכן, אבל ההורג פרעוש וכדו' – חייב לדברי הכל.

א. בזיהוי ה'כינה' נחלקו הראשונים, אם היא השחורה הקופצת (ר"י מאורלינש), או הלבנה הרוחשת בסמרטוטי בגדים (רבנו תם. בתוס' יב. ועוד). וכן נחלקו הראשונים אודות פרעושים המתרבים בעפר, אם חייבים עליהם אם לאו.

ב. הריגת כינה מותרת אף לכתחילה (שו"ע שטז, ט). ויש מי שכתב לאסור (עפ"י פחד יצחק). לדעת המג"א (שטז סק"כ), כל רמש שאינו פרה ורבה כבע"ח גדולים מותר. ויש סוברים שלא התירו לכתחילה אלא בכינה, אם משום צער ומאיסות או מפני שמתהווה מהזיעה, משא"כ ברמשים המתהווים בפירות רקובים או בגללים (עפ"י משנ"ב שטז סקמ"א ובאה"ל).

ג. כתבו פוסקים אחרונים להתיר להוריד את המים ממייתקן 'ניאגרה', גם כאשר נמצאים שם

זבובים וחרקים שקרוב לודאי שימותו על ידי הורדת המים. ואף על פי שאסור להמית בשבת חרקים אלו מן התורה, וגם כאשר אינו צריך להם קיימא לן לאסור אפילו במקום צער [שלא כשיטה המובאת במרדכי להתיר הריגת בעלי חיים המצערים לרבי שמעון], כאן אינו מתכוין להרגם ואפשר שאין כאן 'פסיק רישיה', ועוד יתכן שבעיקרה היא פעולת היתר וההריגה נעשית ממילא, וגם אפשר שהוא כ'גרמא', ועוד טעמים – הלכך יש להתיר משום כבוד הבריות (כן נקטו בשו"ת מנחת יצחק ובשו"ת שבט הלוי ח"ו צד).

ג. לדעת רבי יוחנן בן נורי, שמונה שרצים שבתורה עורותיהם חלוקים מבשרם ואינם מטמאים כמוהו. והכמים אומרים: ארבעה מהם עורותיהם כבשרם לטמא; אנקה, כת, לטאה וחומט (הטמאים – לרבות עורותיהם כבשרם). ולדעת רב (בחולין קכב, שלא כדעת התנא שם), גם התנשמת עורה כבשרה. לדברי רבי יהודה, הלטאה כיון שעורה עב – אין עורה כבשרה.

קסד. מה דינם של:

א. השולה דג מן הים בשבת.
ב. המושיט ידו למעי בהמה ודלדל עובר שבמעיה.
ג. התולש כשות מעל גבי מיני קוצים; התולש פטריה הגדלה על שפת הדלי.
א. אמר שמואל: השולה דג מן הים, כיון שיבש כ(גודלה של מטבע) סלע – חייב (משום נטילת נשמה). אמר רבי יוסי בר אבין: ובין סנפיריו. אמר רב אשי: לא יבש ממש אלא שעושה ריר.
אם הדג מחוסר צידה – חייב משום 'צידה' אפילו לא יבש, או כגון שהוציאו מים לספל מים (עפ"י תוס' רמב"ם. והובא במשנ"ב שטו סק"ד). ומהרש"ל כתב עפ"י הירושלמי שאין צידה בדגים. והמגן אברהם דחה דבריו.

ב. אמר שמואל: הושיט ידו למעי בהמה ודלדל עובר שבמעיה – חייב. מה טעם, משום שעוקר דבר מגידולו.
א. יש מי שכתב בדעת הרמב"ם שחייב שנים; משום נטילת נשמה [אם מת] ומשום 'קוצר' (עפ"י מנחת חינוך. וכן נקטו מהרש"ל ומג"א לחייב משום 'קוצר'. וע"ע שבט הלוי ח"ז צה. ואפשר אפילו לא מת חייב משום קוצר. עפ"י ספר קובץ על הרמב"ם יא, א). ואולם הרמב"ן והרשב"א נקטו בשיטת תלמוד דידן וכן בדעת הרמב"ם [דלא כהירושלמי], שאין קצירה אלא בגידולי קרקע ואינו חייב אלא משום נטילת נשמה. ויש אומרים שחייב משום 'גוזז' [ואם כלו לו חדשיו שכבר פסקו גידוליו – אינו חייב. עפ"י תוס' ע"ז כו.].
ב. החותך בשר או עור מן החי; יש מי שכתב שחייב משום עוקר דבר מגידולו [קוצר' או 'גוזז' כנ"ל], ואף במי שאין חיותו גמורה כגון ילוד שנולד לשמונה חדשים וכד' (עפ"י עמודי אור צו, ז-ח).

ג. התולש כשות (= צמח שמכניס ממנו בירה) מעל מיני קוצים (= צמח 'פונדקאי' שהכשות נכרך עליו ויונק וגדל ממנו), וכן התולש פטריה ממקום גידולה, אף על פי שהוא תלוש, כגון פטריה הגדלה על שפת הדלי – חייב, משום שעוקר דבר ממקום גידולו הטבעי.
א. הרמב"ם כתב עשבים הגדלים על שפת הדלי.

ב. יש מי שכתב שכמהין ופטריית נחשבים 'גידולי קרקע' לענין מלאכות שבת המצריכות גידולי קרקע (עפ"י אגלי טל 'דש' סק"ג עפ"י רש"י ור"ח בסוגיתנו). וכן גידולי עציץ שאינו נקוב (שם. וע' שבט הלוי ח"ז צה).

דף קח

קסה. על אלו עורות נכתבים התפלין, ועל אלו אינם נכתבים?

כותבים תפלין על גבי עור בהמה טהורה או חיה טהורה (למען תהיה תורת ה' בפיך – ממין המותר בפיך), בין עור שחוטות בין של נבלות וטרפות.

עור של עוף טהור, אמר רב הונא: כותבים עליו תפלין ואעפ"י שיש בו נקבים דקים, כמו שאמרו במערבא: כל נקב שהדיו עובר עליו – אינו נקב. [ואף על פי שנחשב 'עור', אין צריך להפשיטו מעולת העוף כשאר קרבן הטעון הפשט, שהכשירו הכתוב להקטרה (בכנפיו)].

יש מי שצדד שעור של עוף אינו כשר אלא בשחוט (רא"מ הורביץ). אך משמעות הפוסקים אינה כן.

עור של דג – ספק אם כותבים עליו תפלין אם לאו, ולא ייפשט הדבר עד שיבוא אליהו ויאמר אם פסקה זוהמה ממנו אם לאו.

מבואר בסוגיא שאין כותבים אלא על העור, לא על הבשר ולא על שאר דברים (כמוש"כ התוס' עט: ומקור הדבר מהלכה למשה מסיני. עפ"י דו"ח רעק"א. וע' בשו"ת משיב דבר ח"א סו"י ד).

א. נראה שלא פסול בלבד יש בתפלין הכתובים על עורות טמאים, אלא אף איסור יש בדבר, לכתוב תורת ה' במין האסור באכילה (עפ"י מנחת חינוך תלו, ט ע"ש).

ב. נחלקו אחרונים האם מותר לכתוב ספר תורה מדיו העשוי מין נסך אם לאו, שמא יש להשוותו לנבלות וטרפות שמותר, או שמא משום שע"ו הוקשה למת אסור (ע' בכור שור; דובב מישרים ח"ג

סו"י מא).

קסו. א. האם מותר לעשות מי מלח בשבת וליתן בהם אכלים, או ליתנם לתוך התבשיל?

ב. האם מותר בשבת ליתן על העין משקים שונים בשביל רפואה?

א. לדברי חכמים, אין עושים מי מלח מרובים ('הילמי') אלא מועטים, וטובל בהם פתו ונותנם לתוך התבשיל (אבל כשעושה מרובים נראה כמעשה חול, כמי שרוצה לעשות כבשים. רי"ד). ולרבי יוסי (כפי שהסיק רבה דלא כרב יהודה. וכן אמר רבי יוחנן), אפילו מועטים אסור מפני שהוא כמעבד, שמתקן את המאכל כדי שיתקיים. אבל אם נותן מתחילה שמן עם מלח, או שמן עם מים – מותר, שאו תש כח המלח, ובלבד שלא יתן מתחילה מים עם מלח.

א. הלכה כחכמים (ראשונים, עפ"י עירובין יד). ומותר להכין אף לצורך סעודה אחרת בשבת, אך לא לחול (משנ"ב שכא סק"א). ויש אוסרים (שו"ע הגר"ז שם ג עפ"י המג"א).

יש מי שאומר שאין איסור אלא אם עושהו כדי ליתנו לכבשים, שדומה לעיבוד עורות [אעפ"י שמן התורה אין עיבוד באכלין], אך אם כוונתו לחלקו וליתנו בכמה תבשילים מותר (תוספת שבת). אבל בספר אליה רבה אוסר, וכן משמע במאירי שלא התירו אלא מעט מפני שניכר שאין עושה אלא לצורך שעה, משא"כ במרובה יסברו הרואים שעושה לצורך חול (עפ"י משנ"ב שכא סק"ט).